

kan den läsas som en undersökning som, om än specifik, ändå reflekterar den allmänna utvecklingen inom utställningsproduktion och museal gestaltning i Sverige.

Märıt Simonsson, Umeå

Carin Bergström: *Mitt i byn. Med kyrkan som följeslagare genom Sveriges historia*. Natur & Kultur, Stockholm 2015. 203 s., ill. ISBN 978-91-27-14332-6.

Historikern Carin Bergström disputerade 1991 på en avhandling om svenska lantpräster på 1700-talet. Hon har en rik museierfarenhet från Stockholmsområdet genom att ha varit chef på Hallwylska museet, museet på Skoklosters slott och Kungliga Husgerådskammaren. Hon har även arbetat på Riksantikvarieämbetets kulturmiljöavdelning. Hon är alltså väl bevandrad på kulturarvsområdet. Denna erfarenhet delar hon med sig av i den här recenserade boken om kyrkornas roll som kulturbärare inom svensk historia. Boken har sin utgångspunkt i det tvärvetenskapliga forskningsprojektet *Sockenkyrkorna. Kulturarv och bebyggelsehistoria*. Det pågick under åren 1996–2001 inom Riksantikvarieämbetets forskningsenhet Sveriges kyrkor. Boken är utgiven i samarbete med Kungliga Vitterhetsakademien.

Boken är kronologiskt uppbyggd från tidig medeltid fram till vår egen tid med beaktande av regionala skillnader inom Sverige. I varje kapitel presenteras några utvalda kyrkor som typiska för den aktuella perioden. Framställningen är översiktlig och rikligt illustrerad med vackra färgbilder. Bildredaktör har varit konstnären Agneta Engström. En efterskrift i slutet av boken är författad av konstvetaren Ingrid Sjöström.

Den tidiga medeltiden exemplifieras av kyrkor i Skåne där kyrkobyggandet tidigast kom i gång genom impulser från kontinenten. Där emot var det mycket glest med kyrkor i Norrland före år 1350. Maglarps stenkyrka från 1100-talet i sydligaste Skåne är typisk för tidig

medeltid med dominerande romansk stil. Denna utmärks av ett rektangulärt långhus med koret som en extra utbyggnad. Kvinnor och män hade var sin ingång. Varje kyrka skulle helgas åt åtminstone ett helgon. Kyrkorna kunde förutom den andliga funktionen också utgöra försvarsanläggningar.

På 1200-talet tillkom sakristian som en ny byggnadsdel i kyrkorna. Där förvarades liturgiska skrudar och nattvardskärl. Vapenhus framför kyrkornas sydportaler byggdes under senmedeltiden. Flera av dem tillkom på 1400-talet. Vid den tiden fick många kyrkor också tillbyggda tegelvalv som ersatte de gamla innertaken av trä. Tegelvalven blev rikt dekorerade av kyrkomålare. Välbevarade kalkmålningar återfinns framför allt i Mälardalskapen, Östergötland och Skåne. Altarskåpen tillhör också senmedeltiden och inköptes i många fall från Nordtyskland. Ett av de äldsta föremålen i de tidigmedeltida kyrkorna är dopfontarna som är gjorda av kalksten eller sandsten och försedda med rika bildutsmyckningar.

Kyrkbänkar och predikstolar tillkom efter reformationen på 1500-talet. Samtidigt fick klostren förfalla. Ett nytt kyrkobyggande i större skala kom först i gång på 1600-talet. Då installerades stora altarpopsatser. Byggnadsstilen utgjordes av barocken. Separata gravkor inne i kyrkorna uppfördes av adelsläkter med tonvikt på Mälardalen. Ett flertal kyrkor av trä byggdes i det skogrika Bergslagen tack vare den framväxande järnhanteringen. Många kyrkogårdar, särskilt i Värmland, fick gravvårdar som var utförda i smidesjärn.

På 1700-talet byggdes många storslagna prästgårdar som påminde om små herrgårdsmiljöer. En ny stor kyrkobyggnadsperiod uppstod under åren 1760–1860. Under samma tid fördubblades Sveriges befolkning från 1,9 miljon invånare 1760 till 3,8 miljoner 1860. Omkring 400 kyrkor utvidgades och cirka 700 nyuppfördes. Det största antalet byggdes på Västkusten, i Västergötland, Östergötland och Småland. 139 nya kyrkor byggdes i trä och 580 i sten. Stora fönster släppte in mycket ljus och väggarna var vitkalkade. Samtidigt revs många medeltidskyrkor under 1800-talet. I Skåne gällde det om-

kring en tredjedel av dessa kyrkor. Mot slutet av 1800-talet blev nygotiken stilbildande vid kyrkobyggande. En framträdande arkitekt var Helgo Zettervall, som också var överintendent och som sådan högsta ansvarig för kyrkobyggnaderna i Sverige.

Författaren, som är engagerad av kyrkorna som kulturbärare av lokal, regional och nationell historia, ställer avslutningsvis den kritiska frågan: ”Får man riva en kyrka?” En rivning kan ibland lösas på ett positivt sätt. Författaren exemplifierar med rivningen 2007 av Maglarp nya kyrka. Den var invigd 1909 och byggd på slätten utanför tätbebyggelsen i den gamla kyrkbyn. Det maskinslagna teglet tålde inte de salta vindarna från havet och började vittra sönder. Församlingens kyrkoråd fick efter en långvarig ansökningsprocess tillåtelse av regeringsrätten att riva den nya kyrkan. Man flyttade tillbaka till den gamla 1100-talskyrkan inne i kyrkbyn, som varit ödekyrka och som återinvigdes 1971.

I Carin Bergströms bok får läsaren en rik bild av vilka kulturskatter från skilda tider som finns i de svenska kyrkorna, både byggnader och inventarier. De kan bevaras för framtiden med hjälp av kulturminneslagen som ger ett generell skydd åt alla kyrkor som är uppförda före 1940. Församlingarna har möjlighet att ansöka om kyrkoantikvarisk ersättning. Det avser ett årligt statligt anslag för renovering av äldre kyrkobyggnader och kringliggande kyrkogårdar. Boken är skriven på ett populärvetenskapligt och översiktligt sätt. Den lämpar sig därför för en bred allmänhet som intresserar sig för kulturhistoria, kyrkohistoria och kulturminnesfrågor.

Anders Gustavsson, Oslo universitet/Henån

Magnus Berg och Jan Popp: *Boken om Popp och hans mamma Alice. Sjuttio års kamp för värdighet i utkanterna av Göteborg och Sverige*. A-script förlag, Göteborg. 238 s., ill. ISBN 978-91-87171-12-3.

Det här är en bok man blir glad av att läsa trots att den handlar om mörka stråk och svåra förhållanden i det svenska samhällets utkanter.

Popp har frikostigt delat med sig av ett långt liv i marginalernas besvärliga irrgångar och Magnus Berg har förvaltat berättelsen på ett både humoristiskt och kunnigt sätt.

Berättelsen skulle kunnat ha tagit formen av en klassisk social biografi med erfarenheter från den samhällseliga vanvård som uppmärksammats i Vanvårdsutredningen och skulle som sådan ha varit motiverad utifrån detta. Men boken har blivit så mycket mer. Med ett enda människoöde i fokus har en prisma skapats som visar vad vanvård av barn kan göra med människor som vuxna. Upprättelseberättelsens syfte är att visa att det inte är Popp som ska skämmas över det han varit med om, utan samhället. Berättelsen tar sin början redan 1920, då Pops mor Alice föds i Värmland. Vi får följa hennes liv på fattigvården i Djuprämnen, skyddshemmet i Glava, och som piga och barnflicka innan hon själv får barn som omhändertaras för samhällsvård. Sonen Popp, som är bokens huvudperson, föds i Göteborg 1952. Under femtiotalet fortsätter berättelsen om Alices liv på samhällets institutioner såsom Hindåshemmet, medan barnen tas hand om av eller övervakas av barnvårdsnämnden och även Pops liv kommer att präglas av livet på institutioner som Frölundaborg, Ekedalens barnhem och i vanvårdande fosterhem.

Detta är ett stycke bra etnologi där vi får veta en hel del om livet på olika skyddshem i Sverige såsom Mjörnhemmet, Nereby pojkhem, Vidkärrs barnhem, men också får följa med på olika sidospår i raggartliv och handel med skrot, lump och brännvin. Tidvis ägnar sig Popp också åt kriminell verksamhet och hamnar i fängelse, varför vi också får beskrivningar från anstalter som Sätilla och Härlandafängelset. Språket är genomgående levande och analysen är inte konspiratoriskt hämmande som i så många andra skildringar av samhällets felgrepp utan tvärtom insiktsfullt och inte sällan drastiskt på gränsen till komiskt i allt det sorgliga. Sannolikt är det Pops egna berättelser som ger skildringen färg samtidigt som Bergs analyser leder oss på intressanta sidospår.

Kan man då se någon röd tråd i denna berättelse? Jo tråden som håller berättelsen samman